

ASOCIAȚIILE ÎN LIMBĂ

Viorica POPA, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Summary: *The theory of associations has known a great development. The variety of terms that are used in order to present the associations of language (the analogy, the etymology, the assimilation etc.) has generated the issue of the dictionaries that deal with these phenomena. The article presents the similarities and the differences between several types of dictionaries, which were /will be elaborated on the basis of the associative relation (**Analogical Dictionary and Thesaurus – Associative Dictionary of Romanian language**).*

Key-words: *association, associative relation, analogy, analogical dictionary and thesaurus, associative dictionary of Romanian language.*

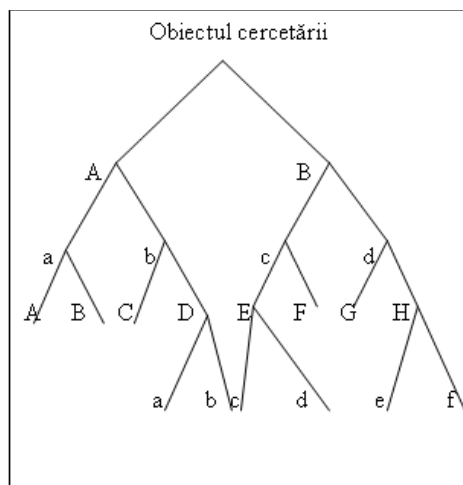
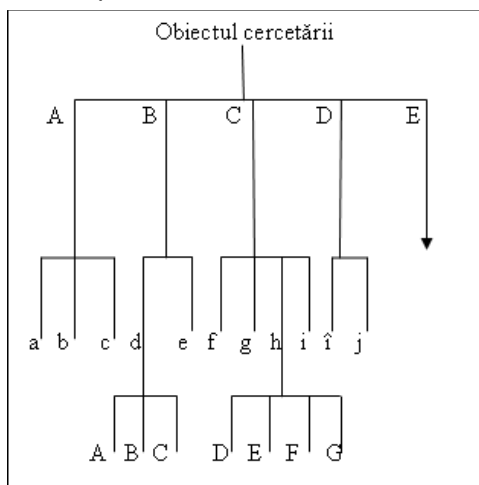
Studierea faptelor lingvistice a preocupat și, indiscutabil, va preocupa omenirea, întrucât limba, după cum menționa J. Mill, este unul dintre mijloacele principale ale gândirii⁸, care implică formarea opiniilor despre lucruri și fenomene, ce pretind a avea valoare generală, și care fixează regulile generale. Logicianul remarca legea relaționării fenomenelor consecutive, notînd că „fiecare fenomen stabilește legături cu

---

⁸În această ordine de idei, remarcăm și părerea profesorului D. Irimia care menționa că „gîndirea stimulează limba. Limba organizează gîndirea” (Irimia 2011: 361).

unele fenomene, în același timp ce l-au precedat pe cel dintâi sau îl vor urma” (apud Березин 1976: 219).

În cercetarea științifică, dar și în viața cotidiană, omul deseori recurge la asemenea prelucrări de informații, prin intermediul cărora el clasifică, reduce fenomenele la mai multe arii (domenii) lexicale. Iată câteva scheme ale clasificării sau selectării informației semantice:

(apud Степанов 1966: 126)

E lesne de observat că schema a II-a este o extindere a schemei I, aplicată fiind la clasificările dihotomice, schemă care permite urmărirea diverselor fapte lingvistice.

Teoria asociațiilor lingvistice a cunoscut o amplă dezvoltare și aprofundare. Părerile nu sînt întotdeauna tranșante și prin acest fapt se argumentează multitudinea de termeni cu care se operează atunci cînd se vorbește despre asociații: analogie, etimologie, asimilare etc.

Ne vom referi la câteva dintre acestea. Aristotel, printre primii, în baza asocianismului⁹, clasifică asociațiile în asociații prin contiguitate în timp și spațiu, prin asemănare, prin contrast.

Lingviștii vor examina fenomenul, considerînd că acestea sînt foarte importante pentru înțelegerea atât a fenomenelor psihice, cît și a celor lingvistice. N. Krușevskij¹⁰, în acest sens, evidențiază că legile asociative transformă masa vocabularului într-o unitate indisolubilă, asigură existența limbii (apud Березин 1976: 226). De asemenea, lingvistul rus, înaintea lui F. de Saussure, remarcă două tipuri de asociații prin asemănare/analogie și prin contiguitate:

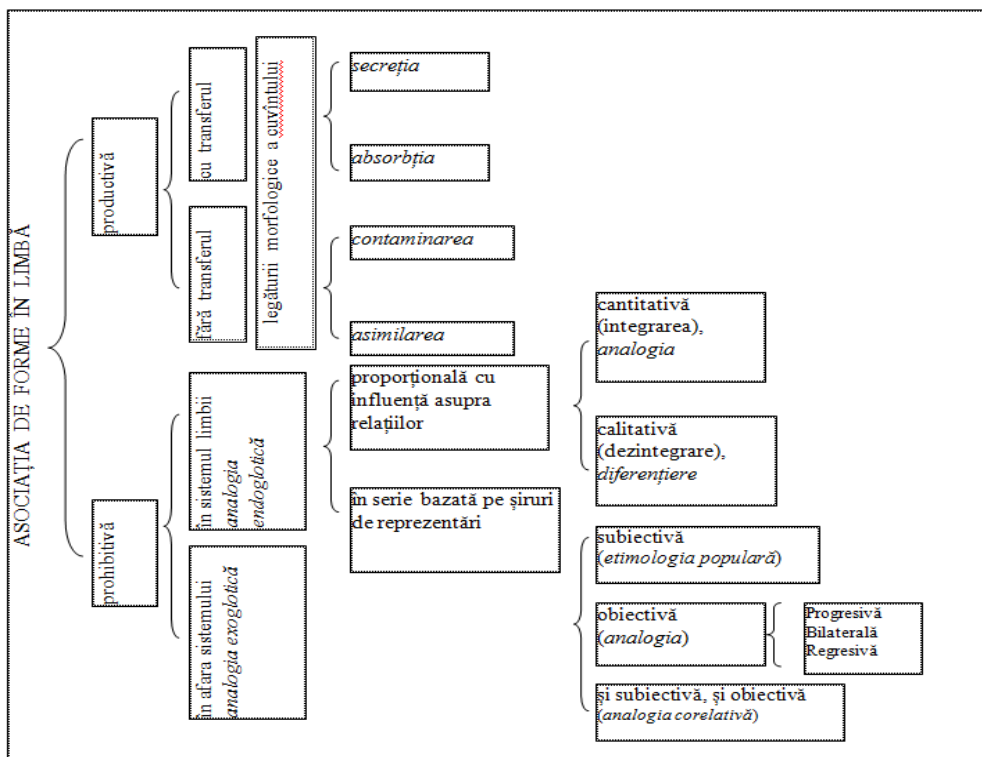
- asociația prin *asemănare* are loc atunci cînd un cuvînt este reprodus din memorie fie prin asemănare, fie prin comparare;

⁹În gîndirea filosofică, asocianismul se reflectă în câteva legi: legea contiguității (referitoare la contiguitatea în timp, la evenimente care s-au petrecut simultan sau succesiv în experiența subiectului și care determină formarea unei asociații), legea asemănării (asemănările dintre lucruri, fenomene, idei generează asociații), legea contrastului (gîndirea unui lucru determină, prin asociație, evocarea a ceea ce este opus, contractant), legea frecvenței (se asociază idei mai des evocate) etc.

¹⁰B. de Courtenay susținea că meritul lui N. Krușevskij constă în aplicarea asociațiilor în explicarea faptelor lingvistice.

- asociația prin *contiguitate* are loc atunci când grupuri de cuvinte pot fi aranjate pe o linie în baza identității sensurilor cuvintelor¹¹.

Se pare, în aceeași perioadă, K. Apel va constata mai multe tipuri de asociații în limbă.

(apud Березин 1976: 325)

Fenomenele evidențiate de lingvistul școlii din Kazan au la bază asociația, fapt ușor de demonstrat prin simpla enumerare a câtorva definiții ale fenomenelor: analogia, etimologia populară, contaminarea etc.

Analogia „constă în faptul că raportează cazul îndoielnic la unul asemănător, care nu ridică discuții și că dovedește ceea ce e incert prin ceea ce este cert” (Quintilianus 1974: I, 72); „reprezintă o asociere mentală de forme, dictată de o asociere a unor idei reprezentate” (Saussure 2004: 161); „este o asimilare condiționată de influența pe care o exercită unul asupra altuia, într-un fel sau altul productiv (îmbinare de cuvinte, schimbare fonetică)” (Ахманова 1968: 45); „este o asemănare parțială (de formă sau de conținut) a două elemente de limbă, care determină modificarea unuia dintre ele sub influența celuilalt” (DTL 1998: 24).

Asimilarea este considerată un „accident fonetic foarte răspândit, prin care se desemnează schimbarea uneia sau a mai multora dintre caracteristicile articulării ale unui sunet sub influența altui sunet asemănător, aflat în vecinătate” (DȘL 2001:

¹¹ Aceste relații între cuvinte, F. de Saussure le va numi raporturi sintagmatice și paradigmatic.

75); „adaptare a unor sunete, schimbarea unor sunete prin influență reciprocă” (Ах-манова 1968: 57).

Etimologia populară este „procesul prin care un cuvânt se găsește legat în conștiința subiectului vorbitor de alte cuvinte care par apte să-i furnizeze o explicație” (Марузо 1960: 78); „modificare fonetică produsă sub influența unui cuvânt, de obicei vechi (sau mai vechi, mai răspândit și deci, mai cunoscut (cu care seamănă foarte bine, ca sunete...)” (Jordan 1944: 40); „fenomenul prin care subiectul vorbitor, bazându-se pe o serie de asemănări sau asocieri superficiale alături în mod spontan o formă lexicală (cuvânt) de o alta cu care nu este legată genetic” [DȘL 2001: 204].

Contaminarea este descrisă drept o „acțiune analogică exercitată de unul sau mai multe sunete asupra sunetelor din alt cuvânt; rezultatul combinării fonetice a două cuvinte diferite care aparțin aceleiași câmp semantic” (DȘL 2001: 138).

În urma analizei articolelor lexicografice, observăm că sintetizând asociațiile în limbă, K. Apel, de fapt, a alcătuit câmpul conceptual al noțiunii de asociație în lingvistică.

În acest sens, ni se pare elocvent să aducem în discuție și tendința lingviștilor contemporani de a sistematiza fenomenele pe domenii lexicale reprezentative, înregistrate în diverse tipuri de dicționare. Astfel, constatăm dicționare etimologice, analogice și, mai nou, asociative. Dicționarele, de obicei, bazate pe un singur fenomen interpretează fapte dintr-o perspectivă, de exemplu, originea/proveniența cuvântului, și/sau o singură relație, de exemplu, de sinonimie, antonimie, paronimie etc. Să se observe articolele lexicografice prezentate în *Dicționarul analogic și de sinonime*, care înregistrează grupuri analogice, ce reunesc mai multe categorii de cuvinte, aflate în relație de sinonimie, altfel zis un dicționar de sinonime cu o structură diferită de cea a cunoscutelor dicționare de sinonime:

Artist

Subst. Artist, om de artă, creator. Scriitor, scriitoareș (dim. depr.), artist al cuvântului, maestru al cuvântului, condeier (rar), literat, prozator; romancier; dramaturg; poet. Muzician, compozitor; muzicant, virtuoz, cântăreț. Pictor, artist plastic; grafician; gravor; ilustrator; portretist, caricaturist. Sculptor, artist plastic etc.

Adj. Artistic, de artă; poetic, pictural, plastic, grafic; sculptural; muzical; coregrafic.

Vb. A crea, a măiestri (rar); a scrie, a compune, a versifica (rar); a picta, a desena, a grava etc. (DASLR 1978: 23-34);

Carte

Subst. Carte, cârtică (dim.), cârtică, cățulie, cărțișoară (rar), cărțoi, (augm., rar), volum, tom. Tratat, monografie. Publicație, tipăritură, scriere, promptuar, abecedar, bucoavnă (înv.), breviar, almanah; anale; crestomație, antologie, florilegiu, culegere, opere alese, selecțiune etc.

Adj. De carte. Monografic. Antologic. Enciclopedic. Bibliografic. Bibliofil.

Vb. A scrie o carte, a redacta, a tipări (a scoate, a edita, a publica) o carte. A întocmi o antologie. A citi o carte, a lectura (rar), a răsfoi o carte etc. (*idem* 50).

Păstor

Subst. Păstor, păstorel (dim.), păstoraș (rar), cioban, ciobănaș (dim.), ciobănel, păcurar, mocan, țuțuiian (reg.), oier, cîrlănar, berbecar, baci, scutar, urdar, strungar,

mînător. Căprar (rar). Boar, văcar, vițel, bivolar. Păstorie, păstorit, ciobănie, bacit, oierie. Văcărie etc.

Adj. Păstoresc, pastoral, ciobănesc, mocănesc etc.

Vb. A păstori, a ciobăni, a păcurări (înv. și reg.), a paște (oile), a păzi, a mulge; a tunde etc.

Adv. Ciobănește, păcurărește (înv. și reg.) (*idem* 203).

Seară

Subst. Seară, amurg, amurgit (pop.), amurgire, sfîrșitul zilei, crepuscul, chindie, vecernie; apus, asfințit, asfințita soarelui (rar), scăpătat, soare-apune etc.

Adj. De seară, de înserat (rar), din amurg; crepuscular; seral; vesperal (livr.).

Vb. A (se) însera, a se face seară, a se lăsa seară, a se întuneca, a (se) înnegura, a intra murga în sat, a da în amurg, a (se) înmurgi (rar) etc.

Adv. Seara, către (spre, înspre, pe) seară, pe înserate, în faptul serii, în fapt de seară, în amurg, în amurg de seară, în (pe la) amurgit etc. (*idem* 235).

Teatru

Subst. Teatru, artă teatrală, artă dramatică, scenă, dramaturgie. Teatru antic, teatru clasic; teatru modern. Teatru dramatic; Teatru de operă, operă; teatru de balet, balet; teatru de operetă, operetă; teatru liric; teatru de păpuși. Spectacol, reprezentație; revistă; premieră, avanpremieră. Repetiție. Sală de teatru; parter; stal; lojă; avanlojă; balcon; galerie etc.

Adj. Teatral, de teatru, dramatic, scenic.

Vb. A pune în scenă, a regiza; a dramatiza. A da (a prezenta) un spectacol; a avea o premieră (*idem* 254).

Dicționarele asociative înregistrează în articolele sale lexicografice:

- tipurile de relații ce le poate stabili o entitate, atît la nivelul limbii, cît și la nivelul psihic, altfel zis, dicționarul asociativ ne permite să observăm modul de gîndire a unei națiuni¹²;
- ariile (domeniile) lexicale cu care stabilește legături entitatea lingvistică (cuvîntul);
- relațiile în funcție de conținut, formă, conținut și formă, adică de sinonimie, omonimie, paronimie, antonimie.

Demonstrăm primele rezultate ale unui experiment asociativ realizat cu vorbitori de limbă română.

De exemplu:

Artist: talentat – 1/2; 2/1; 3/1; deștept – 2/2; om – 1/2; actor – 1/1; 2/3; 3/3, teatru – 1/3; 2/3; 3/1; veselie – 1/1; 2/2; muzică – 1/5; scenă – 1/4, 2/3; 3/1; cîntăreț – 1/5; 2/1; dansator – 1/2; 2/1; creație – 1/4; 3/1; cîntec – 1/3; 2/2; alte cuvinte asociate: personalitate, circ, jonglor, flori, renumit, bogat, portativ, refren, stea, emoții, ingeniozitate, replică, luptă, existență, piesă, premii, apreciere, muncă, faimă, microfon, înțelept, văzut, viață, talent, expoziție, caiet, star, vedetă etc.¹³

---

¹²Cf. (Черкасова 2008: 5).

¹³Să se compare: Meșter – voinic – 1/1, 2/4; Manole – 1/9, 2/2; creație – 1/8, 2/4, 3/1, sculptor – 1/1, 2/2; mănăstire – 1/2, 2/4, 3/1; viitor – 1/1, 2/2, 3/2; case – 1/2, 2/2, zidire – 1/3, 2/2, 3/1; jertfă – 1/4, 2/5, 3/2, iscusit – 1/2, 2/3, muncă – 1/3, 2/2, 3/2; făuritor – 2/2, 3/1; capodoperă – 1/3, 3/2; zidar – 1/3; zid – 1/3; lucru – 1/3, 2/1, 3/1; artă – 1/1, 3/2; biserică –

Carte: exerciții – 2/1, 3/2; chin – 2/1, 3/2; elev – 1/1, 2/1, 3/2; lecții – 1/1, 2/2, cunoștințe – 1/9, 2/3, 3/1; texte – 2/2, 3/1; deșteaptă – 1/2, înțeleaptă – 1/1; 2/2; foi – 1/1; 2/2; poezii – 1/1, 2/1, 3/2, scriitor – 1/2; emoții – 3/2; litere – 1/2, 2/1; copertă – 1/2, 3/4, înțelepciune – 1/2, 2/2, 3/2; învățămînt – 1/3, 2/1, 3/1; file – 1/1; 2/2, 3/1; miros 2/2, cititor – 3/2; cuvinte – 2/2 3/2; alte cuvinte asociate: școală, manual, mare, cîntec, plăcere, pagini, viață, pîine, Biblie, meditație, titlu etc.

Păstor: tradiție – 1/7, 2/3, 4/2; istorie – 1/3, 2/2; oi – 1/28, 2/14, 3/3; deal – 1/5; 2/2, 3/6; cîmp – 1/2, 2/2, 3/3; toiag – 1/4, 2/3, 3/2; soare – 1/2; stîină – 1/2, 2/4, 3/5; iarbă – 1/2, 2/1, 3/6; ciine – 1/1, 2/3, 3/2; român – 1/2; munte – 1/1, 2/2, cioban – 1/6, 2/2, 3/1; alte cuvinte asociate: miorița, baci, doină, fluier, turmă, țaran, sulia, caș, lapte, legendă etc.

Seară: romantism – 1/5, 2/2,3/2; libertate – 3/2, lună – 1/8, 2/2, 3/5; liliac – 2/2; dragoste – 2/2, 3/3, noapte – 1/3, 2/3, 3/2, stele – 1/2, 2/5, 3/4; tîrziu – 1/1, 2/1, 3/2; întuneric – 1/5, 2/3, 3/1; plimbare – 1/3, 2/2, 3/4; întîlnire – 1/2, 3/1; iubire – 2/1, 3/2; frumusețe – 1/1, 2/3, 3/1; liniște – 1/2, 2/2, 3/4; alte cuvinte asociate: apus, meditație, beznă, curățenie, greieri, intimitate, mister, cină, somn, lecții, dor, vuiet, fum, rugăciune, haos, caldă, tăcere, univers etc.

Teatru: întuneric – 1/1, 2/2, 3/1; artist – 1/5, 2/2, 3/1, actor – 1/16, 2/6, 3/4; scenă – 1/8, 2/7, 3/4; act – 2/3, 3/2; spectacol – 1/2, 2/5, 3/2, spectatori – 1/2, 3/2, interesant – 1/2, 2/1; frumos, 3/2; cîntec – 2/2, 3/4; frumos – 2/4, 3/2; cîntec – 2/2, 3/4, scenariu – 2/2, 3/2; cortină – 2/1, 3/3; flori – 2/1, 3/2; viață – 3/2; aplauze – 3/4; alte cuvinte asociate: scaune, drama, masca, adevăr, veselie, dans, cîntăreț, poezie, operă, costume, Bălți, mare, rotund, oameni etc.¹⁴.

Intenția cercetării noastre are ca scop final elaborarea unui *Dicționar asociativ al limbii române* și a unei variante online a dicționarului (o variantă de probă poate fi vizualizată pe adresa: <http://ready.hostmd.biz/anchete/>).

Am putea fi criticați pentru intenția de a merge pe urme oarecum bătătorite, de aceea propunem și cîteva elemente inovatoare pe care le urmărește un eventual *Dicționar asociativ al limbii române* comparativ cu, cel puțin, *Dicționarul analogic și de sinonime*, pe care l-am citat mai sus:

– și într-un caz și în altul se insistă/ar trebui să se insiste asupra cuvintelor ce aparțin vocabularului activ al limbii române: *Dicționarul analogic și de sinonime* ține cont de acest fapt, dar ne întrebăm dacă vocabularul activ al limbii române îl constituie doar cuvinte, la nivel morfologic, substantive (căci doar cuvinte din această clasă morfologică sînt înregistrate în DASLR);

– pentru a putea cu adevărat observa cum stau lucrurile în conștiința vorbitorilor de limbă română și cum, într-adevăr, „vocabularul este constituit din concepte și grupuri de concepte rediate prin cuvinte și expresii care se continuă și se prelungesc unele pe altele, se intersectează și se suprapun alcătuiind un caleidoscop ce-și schimbă imaginea în funcție de cuvîntul pe care îl alegem ca nucleu mental-lingvistic”, după cum notează autorii *Dicționarului analogic și de sinonime*, nu este suficient să

2/2; Mesia – 1/1, 2/2, 3/1; creator – 1/6, 2/2; clădiri – 1/2; harnic – 1/3; sacrificiu – 1/2, 2/3, 3/1; a făuri – 1/3; alte cuvinte asociate: actor, constructor, tîmplar, instrumente, unelte, frumos, responsabilitate, suprem, talent, meserie.

¹⁴Cf. (Popa et alii 2011: 70-76).

observăm doar grupurile conceptuale, dar și noțiunile ce uneori derivă unul din altul. De exemplu, pentru a observa ce reprezintă *dorul* în concepția românului, lexemul *dorință*, credem, nu este de ajuns, la fel, stau lucrurile și dacă am vorbi de termenii de rudenie (ariile lexicale vor fi, evident diferite atunci când vom spune rudenie/rudenie convențională/rudenie de sînge în linie colaterală/rudenie de sînge în linie dreaptă/rudenie prin încuscrire (alianță) (DASLR 1978: 228-230), pe de o parte, și mamă/tată/soră/frate etc., pe de altă parte.

Referințe bibliografice

1. Bidu-Vrănceanu, Angela; Călărășu, Cristina; Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana; Mancaș, Mihaela; Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001 [DȘL];
2. Bucă, Marin; Evseev, Ivan; Király, Francisc; Crașoveanu, Dumitru; Vasiliuță, Livia. *Dicționar analogic și de sinonime al limbii române*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1978 [DASLR];
3. Constantinescu-Dobridor, Gheorghe. *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora, 1998 [DTL];
4. Irimia, Dumitru. *Curs de lingvistică generală*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2011;
5. Iordan, Iorgu. *Stilistica limbii române*, București, Editura Institutului de Lingvistică Română, 1944;
6. Popa, Viorica; Sainenco, Ala. *Structurile asociative: abordare didactică și experiment asociativ* in Noua revistă Filologică, Bălți, 2011, nr. 1-2 (3-4);
7. Saussure, Ferdinand de *Scieri de lingvistică generală*, Iași, Editura Polirom, 2004;
8. Quintilianus, Fabius M. *Arta oratorică*, vol. I, București, Editura Minerva, 1974;
9. Ахманова, О. С. *Словарь лингвистических терминов*, Москва, Издательство «Советская энциклопедия», 1968;
10. Березин, Ф. М. *Русское языкознание конца XIX – начала XX в.*, Москва, Издательство «Наука», 1976;
11. Марузо, Ж. *Словарь лингвистических терминов*, Москва, Издательство Иностранной литературы, 1960;
12. Степанов, Ю. С. *Основы языкознания*, Москва, Издательство «Просвещение», 1966;
13. Черкасова, Г. А. *Русский сопоставительный ассоциативный словарь*, Москва, Издательство РАН, 2008.